

Кафедра кримінального
процесу, криміналістики та
експертології
Факультету №6

Лекція на тему:

Загальні положення
криміналістичної тактики

План лекції

1. Поняття і предмет криміналістичної тактики
2. Тактичний прийом як елемент криміналістичної тактики
3. Система тактичних прийомів. Тактичні комбінації і тактичні операції
4. Поняття, класифікація слідчих (розшукових) дій. Структура слідчої (розшукової) дії

1-е питання лекції

Поняття і предмет криміналістичної тактики

Згідно із тлумачним словником запозичений із галузі військового мистецтва термін **«тактика»** означає складову частину військового мистецтва, що включає теорію і тактику підготовки організації та ведення бою.

Особлива роль у становленні криміналістичної тактики, як і всієї криміналістики в цілому, належить австрійському вченому **Гансу Гроссу** (1847-1915). Найбільш значною його працею є книга, яка вийшла в 1895 р. російською мовою **«Керівництво для слідчих, чинів загальної і жандармської поліції та ін.»**.

В науковій праці, що була написана на початку ХХ століття, **«Кримінальна тактика. Керівництво до розслідування злочинів»**, Видатний німецький вчений криміналіст, **Вейнгарт Альберт** (1851-1914) ввів в науковий і поліцейський обіг термін **«кримінальна тактика»**.

Криміналістична тактика — це розділ науки криміналістики, система наукових теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо організації і планування досудового слідства і судового провадження, які розробляються з метою визначення оптимальної лінії поведінки осіб, прийомів провадження слідчих і судових дій, спрямованих на збирання і дослідження доказів та встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочину.

Завданням криміналістичної тактики є:

Головним — надання допомоги органами слідства, науково-обґрунтованими рекомендаціями щодо організації та планування розслідування, взаємодії всіх учасників розкриття злочинів, з метою більш раціонального використання наявних сил і засобів;

Окремим — розроблення на основі сучасних досягнень наук найбільш ефективних тактичних прийомів і рекомендацій під час проведення окремих слідчих дій.

Структурно-криміналістична тактика, на думку більшості криміналістів, складається з двох частини.

1. Загальні положення криміналістичної тактики:

- де розглядають її поняття, завдання, джерела, основні категорії, взаємозв'язок із іншими розділами, значення положень криміналістичної тактики для розкриття і розслідування злочинів,
- окремі наукові теорії (вчення про криміналістичну версію та планування розслідування;
- теорія слідчої ситуації;
- теорія прийняття тактичних рішень і тактичного ризику тощо).

2. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій (або особлива частина криміналістичної тактики):

- тактика затримання, накладання арешту на майно, інших тактичних операцій; тактика використання спеціальних знань;
- тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- тактика взаємодії слідчого з органами дізнання, підприємствами і установами, громадськістю та засобами масової інформації.

Поряд із цим, за позицією В. Ю. Шепітька та більшості сучасних представників Харківської криміналістичної школи (Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого) виділяють три частини у структурі криміналістичної тактики:

1. *Загальні положення* (поняття і предмет криміналістичної тактики, її принципи, елементи планування і організація розслідування, вчення (поняття і предмет криміналістичної тактики, її принципи, елементи планування і організація розслідування, вчення про криміналістичну версію та ін.);
2. *Підгалузі* (слідча тактика, судова тактика, тактика розшукової діяльності, тактика злочинної діяльності);
3. *Окремі наукові теорії* (теорія прийняття тактичних рішень, теорія слідчої ситуації, теорія систематизації тактичних прийомів та ін.).

Засоби криміналістичної тактики - це власне знаряддя праці, за допомогою яких слідчий вирішує тактичні завдання розслідування злочинів. Оскільки розслідування є процесуальною діяльністю, закон визначає засоби, якими користується слідчий коли. Згідно з законодавством до них належать:

- 1) слідчі (розшукові) дії (ст. 223-245);
- 2) негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 246-275);
- 3) відібрання письмових пояснень;
- 4) витребування речей і документів;
- 5) призначення відомчої ревізії та перевірки.

Реалізація будь-якого процесуального засобу залежить від конкретної слідчої ситуації, тому криміналістична тактика розробила прийоми більш ефективного застосування процесуальних засобів. До них традиційно відносять:

- 1) тактичний прийом;
- 2) криміналістичну рекомендацію;
- 3) тактичне рішення слідчої (розшукової), негласної слідчої (розшукової), дії;
- 4) тактичну комбінацію;
- 5) тактичну операцію.

2-е питання лекції

Тактичний прийом як елемент криміналістичної тактики

Основною структурною одиницею криміналістичної тактики є тактичний прийом, єдине поняття якого криміналістична література не надає.

Тактичний прийом - це спосіб дій, що найбільш ефективно забезпечує вирішення завдань, пов'язаних з розслідуванням злочинів

Виокремлюються такі функції криміналістичних тактичних прийомів:

1) загальні функції:

- **пізнавальна** — пов'язана з отриманням доказової інформації;
- **прогностична** — дозволяє слідчому правильно обрати спосіб дії, щоб реалізувати мету процесуальної дії;

- **комунікативна** — проявляється у процесі спілкування між слідчим та іншими учасниками в рамках процесуальної дії;
- **регулятивна** — припускає можливість впливу на слідчу ситуацію і ситуацію процесуальної дії.

2) окремі функції:

- **викриття** — встановити обмову;
- **спонукання** — актуалізація в пам'яті забутого;
- **корекція** — усунення перекручень, уточнення показань, усунення суперечностей;
- **діагностика** — визначення добровільності видачі об'єктів;
- **усунення протидії особи** — подолання опору особи у проведенні процесуальних дій.

Виділяють такі критерії допустимості застосування тактичних прийомів:

- 1) законність** (не має суперечити вимогам законодавства);
- 2) етичність** (при використанні прийому слід дотримуватись вимог моралі.);
- 3) науковість** (доцільність використання яких підтверджена наукою та випробувана практикою);
- 4) доцільність** (найкращий, ефективний прийом чи їх сукупність);
- 5) ефективність та економічність** (максимально можливого та якісного результату за мінімальних витрат часу, сил, засобів);
- 6) доступність** (використовується тільки за наявності у слідчого технічних, тактичних та інших можливостей).

Класифікація тактичних прийомів:

- 1) **за напрямком діяльності:** слідчі, судові, оперативні;
- 2) **за механізмом отримання інформації:** вербальні - застосовуються під час мовного спілкування; невербальні (спостереження, демонстрація, моделювання, жестикуляція, міміка тощо);
- 3) **за сферою реалізації:** прийоми огляду місця події; проведення обшуку; проведення допиту; тощо;
- 4) **за діапазоном використання:** використовуються при проведенні окремої слідчої дії; при проведенні кількох слідчих (розшукових) дій;
- 5) **за об'єктом спрямування:** на здійснення психологічного впливу; на дослідження середовища.
- 6) **за метою вирішення тактичних завдань:** початкові; проміжні; кінцеві;
- 7) **за обов'язковістю застосування:** обов'язкові - визначаються законом; рекомендаційні прийоми криміналістичної тактики;
- 8) **залежно від завдань слідчої діяльності:** пізнавальні; управлінські; організаційно-технічні.

3-є питання лекції

Система тактичних прийомів. Тактичні комбінації і тактичні операції

Система тактичних прийомів — це упорядкована сукупність (комплекс) взаємопов'язаних і взаємозумовлених прийомів, яким притаманні цільова спрямованість і вибірковість у процесі їх реалізації.

Тактична комбінація — це поєднання тактичних прийомів та інших заходів, що спрямовані на встановлення певних обставин або вирішення практичного завдання і зумовлене цією метою і слідчою ситуацією окремої слідчої (розшукової), негласної слідчої (розшукової), процесуальної дії.

Криміналістична рекомендація — це науково обґрунтована і апробована практикою порада щодо вибору тактичних прийомів.

Тактичне рішення – це вибір мети тактичного впливу на слідчу ситуацію в цілому або на окремі її компоненти, на хід і результати процесу розслідування і його елементів; визначення методів, прийомів і засобів досягнення мети.

Криміналістична версія – це обґрунтоване припущення про факт, явище або їх групу, що мають або можуть мати значення для кримінального провадження, пояснюють характер кримінального правопорушення у цілому або його окремих обставин.

Версії поділяють на наступні *види*:

- *загальні версії*;
- *окремі версії*.

Також виділяють:

- *робочі версії*;
- *розшукові версії*.

Слідча ситуація – це визначена на певний проміжок часу реальність, в умовах якої відбувається діяльність з розслідування кримінальних правопорушень. (сформована О.Н. Колесниченком у 1967 році.)

Сприятлива ситуація має місце за наявності достатньої інформації.

Несприятливою є ситуація, коли слідчому для її вирішення необхідно визначити заходи впливу, прийняти тактичне рішення та реалізувати його. Найчастіше у цій ситуації відсутній достатній обсяг інформації для її вирішення, тому дії слідчого спрямовані на збирання інформації з метою її дослідження та використання у кримінальному провадженні.

При конфліктній ситуації інтереси слідчого та учасників процесу розслідування не співпадають (наприклад, підозрюваний прагне приховати сліди кримінального правопорушення, не нести за нього відповідальність і т. ін.).

Безконфліктна слідча ситуація виникає, коли, навпаки, інтереси учасників розслідування співпадають.

Типовою є ситуація, коли під час розслідування злочину застосовують заздалегідь розроблені програми діяльності слідчого.

Специфічною є слідча ситуація, коли має місце характерний збіг обставин, які потребують вибору нетипових засобів і тактичних прийомів свого вирішення.

Початкові слідчі ситуації виникають на початковому етапі розслідування.

Проміжні ситуації характерні для подальшого етапу розслідування (робочого етапу), вони можуть бути різних видів.

Кінцеві ситуації виникають при завершенні розслідування, оцінці його результатів, вони визначають, як закінчити розслідування, які проблеми виникли у зв'язку з цим.

4-е питання лекції

Поняття, класифікація слідчих (розшукових) дій. Структура слідчої (розшукової) дії

Слідчі дії – це зазначені в кримінально-процесуальному законі такі процесуальні дії, які направлені на виявлення, фіксацію, дослідження і використання доказів по конкретному кримінальному провадженні.

Види слідчих дій

Залежно від джерел отриманої інформації:

- а) спрямовані на отримання інформації від людей (*допит, пред'явлення для впізнання та деякі інші*);
- б) спрямовані на отримання інформації від матеріальних об'єктів (*огляд, обшук, експертиза та подібні*);
- в) спрямовані на отримання інформації як від матеріальних об'єктів, так і від людей (*слідчий експеримент*).

n За послідовністю проведення:

- а) *Первинні і повторні*. Наприклад, *первинна і повторна експертиза*. Повторну експертизу проводять у разі необґрунтованості висновку експерта, якщо є сумніви у його правильності.
- б) *Невідкладні та інші*. Огляд місцевості (місця події), наприклад, завжди має характер невідкладної слідчої дії, а *слідчий експеримент*, навпаки, проводиться в певний, визначений слідчим час, або ж не проводиться взагалі;
- в) *Основні та додаткові*. Наприклад, після відтворення обстановки й обставин події злочину може виникнути потреба в проведенні додаткового допиту потерпілого, обвинуваченого чи проведенні додаткової експертизи.

Кримінальний процесуальний кодекс передбачає такі види слідчих (розшукових) дій:

- 1) допит, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ст. 224-226);
- 2) пред'явлення для впізнання: особи (ст. 228), речей (ст. 229), трупа (ст. 230);
- 3) обшук (ст. 233-236);
- 4) огляд: місцевості, приміщень, речей та документів (ст. 237), трупа (ст. 236), огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239);
- 5) слідчий експеримент (ст. 240);
- 6) освідчування особи (ст. 241);
- 7) залучення експерта та проведення експертизи (ст. 242-243).

Слідча дія складається з окремих стадій, яка в свою чергу поділяється на етапи і дії (структура слідчої дії):

- I. Підготовча стадія (вирішення організаційних питань та проведення заходів підготовчого характеру до початку слідчої дії);
- II. Робоча стадія (проведення самої слідчої дії);
- III. Заключна стадія (фіксація перебігу та результатів слідчої дії, оцінка одержаних результатів з позиції їх подальшого використання як доказів чи інформації проміжного характеру).

Зміст підготовчої стадії:

- а) визначаються конкретні цілі, яких слід досягнути в результаті слідчої дії;
- б) визначаються дата та час початку (приблизний період проведення) слідчої дії;
- в) визначається місце її проведення;
- г) слідчий попередньо знайомиться з місцем проведення слідчої дії, отримує інформацію щодо особи, за обов'язковою участю котрої вона буде проводитись;
- д) формується склад учасників;
- є) відбираються та готуються техніко-криміналістичні засоби;
- ж) подумки модулюється динаміка всієї слідчої дії;
- з) складається план проведення слідчої дії.

Зміст робочої стадії:

- а) орієнтується слідчий в обстановці злочинної події;
- б) встановлення механізму події;
- в) виявлення наслідків злочину;
- г) встановлюються завдання кожному учаснику слідчої дії;
- д) розкриття злочину по «гарячих слідах»;
- є) збирання, дослідження і використання доказів та різного роду слідів;
- ж) одержання вихідної інформації для проведення розслідування.

Зміст заключної стадії:

Наявність заключної стадії забезпечує закріплення в матеріалах кримінального провадження всього перебігу та результатів слідчої дії, що є основою для подальшої аналітичної роботи слідчого, планування розслідування, пошуку та отримання нових доказів, прийняття процесуальних рішень.

Негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених (главою 21 КПК України), проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці із використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо.

Накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України) полягає в забороні установам зв'язку та фінансовим установам вручення кореспонденції адресату без відповідної вказівки слідчого, прокурора.

Огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України) полягає в негласному відкритті й огляді затриманої кореспонденції, на яку накладено арешт.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж
поділяється на:

- контроль за телефонними розмовами, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо);
- зняття інформації з каналів зв'язку, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ст. 264 КПК України), яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютер), автоматичних системах, комп'ютерній мережі.

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України) полягає в таємному проникненні у приміщення та інше володіння для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи або безпосередньо з метою виявлення і фіксації слідів злочину, проведення огляду.

Спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України) полягає у візуальному спостереженні за особою.

Аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) полягає у фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій).

Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України), полягає в отримати зразки матеріалів, сировини, виробів тощо, у тому числі в публічно недоступних місцях.

Спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України) полягає у візуальному спостереженні за певною річчю для фіксації її переміщення, контактів з нею певних осіб, подій у певному місці.

Контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України):

Контрольована поставка полягає контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів .

Контрольована закупка полягає в імітації придбання або отримання, товару, який перебуває у вільному обігу.

Оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством.

Спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи..

Імітування обстановки злочину полягає в використанні імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину,.

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України)

2. Негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться незалежно від тяжкості злочину

Зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України).

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України).

